

# GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul II

Luna Martie 1924

Nr. 3

## Peccatur intra et extra muros

De Dr. Elemér Jakabffy.

În numărul din 1 Februarie a. c. al ziarului *Universul* ce-tisem următoarele:

„Am atras în repetate rânduri atențiunea asupra pericolului propagandei în stil mare organizată de guvernul din Budapesta, împotriva statelor vecine și cu scopul mărturisit de-a provoca revizuirea sau chiar sfărâmarea tratatului dela Trianon. Zilele acestea a apărut o carte foarte interesantă la Berna: *«Un nouveau danger pour la paix européenne»*, cu texte și documente culese și publicate de un distins ziarist elvețian, d-l Jean Bauler, membru al Asociației presei elvețiene. În această carte sunt reproduse în faximile hărți etnografice, afișe, apeluri patriotice, cărți poștale, ilustrate și diverse alte piese ale propagandei maghiare, — fie îndreptate împotriva noastră, fie împotriva aliaților noștri cehi și sârbi. Șoviniștii maghiari întrebunțează toate mijloacele ca să calomnieze popoarele vecine în vederea războiului de revanșă.”

*Universul* după introducerea aceasta aduce extracte, ba chiar și icoane din cartea lui Bauler, astfel între altele face o recenzie broșurei de propagandă a lui Alexandru Pethő, care a fost editată de „Liga pentru integritatea Ungariei” și în care pe pag. 5, conform *Universului*, sunt scrise următoarele:

„Într’o situație mai favorabilă, națiunea ungară, cu armele în mâini, va recuceri drepturile sale și își va asigura în familia națiunilor o poziție corespunzătoare culturai sale și sentimentului său de onoare.”

În cartea lui Bauler, conform ziarului *Universul*, e și un apel cătră ungurii din Ardeal, care zice: „Transilvania lui

BocsKay și a lui Zápolya; Transilvania lui Gábor Áron și a lui Petőfi, lucrează fără preget pentru mântuire! Așteptați cu încredere ceasul luptei, pregătiți-vă pentru munca liberării!”

*Universul* publică apoi un apel al societății *Gábor Áron*, dar din cauza seriozității și a buneii cuviințe trebuie să renunțăm a-l publica. Reproduce și o icoană, în care un țăran român biciuește pe un ungar legat de un arbore, pe când un altul îi mână vitele. Apoi își sfârșește articolul: „Simbolul iredentismului maghiar e o hartă a Ungariei, în fostele sale hotare, în care însă e indicată printr’o linie și frontierele sale actuale; iar dedesubt sunt scrise cuvintele: „Nu! Nu! Nici odată!” Acest simbol e aplicat pe hărți, cărți, medalii, medalioane, stampile poștale, afișe, pamflete de propagandă etc.”

*Universul* în fine amintește, că autorul se miră, cum statele vecine tolerează această îndrăzneță și criminală propagandă.

\* \* \*

Sinceritatea, cu care servim viața publică, ne obligă să ne ocupăm obiectiv de articolul *Universului*. Rugăm toată lumea, să nu ne înțeleagă greșit și să nu încerce a explica din cuvintele noastre alfa, decât atât, că și pe noi ne îngrijorează faptele, cari le observăm dincolo și dincoace.

Nici prin gând nu ne trece să negăm adevărul faptelor, înșirate dupa cartea lui Bauler, în *Universul*. Cel care în decursul ultimelor 3 ani odată numai a călătorit la Budapesta, sau a trecut prin vre-o stație de frontieră, a putut vedea, că afișe, pamflete și apeluri de felul aceasta de fapt sunt.

Nu știm, dacă acestea din voința sau numai din *indulgența* guvernului maghiar supără ochii celor, cari gândesc serios și doresc serios o înțelegere pașnică.

Că viața publică maghiară are categorii, cari țin de patriotic confecționarea obiectelor de propagandă de felul aceasta, o găsim de natural. Nu poate fi om de stat român, serios, care n’ar putea înțelege aceasta. Istoria dovedește, că decând idealul și cugetul național pătrunde masele, totdeauna s’au aflat oameni, cari fără răspundere s’au amestecat în afacerile națiunii lor și au ațâțat ura împotriva celor, cari au stat în calea acestor idealuri naționale.

Am putea arăta, din timpurile de după războiul franco-german dela 1870–71, că națiunea franceză în măsura de necrezut, s’a folosit de mijloace de felul aceasta pentru Alsația-

Lorena pierdută. Dar găsim exemple și mai aproape, cu mult mai corăspunzătoare, și anume din istoria română. Să vedem mai curand aceste.

La 22 Ianuarie 1886 senatorul Mârzescu a ținut o mare vorbire în senat, zicând între altele, următoarele:

„Idealul umanității este, că fiecare națiune din lume să se constituie pe baza idealului național. Idealul nostru, al românilor este – nici d-l primministru Brătianu nu s'a temut a o anunța aceasta de pe această tribună și în parlament – că toți românii să facă parte dintr'o unitate politică. Dacă pe seama Dv., d-lor miniștrii români, a devenit neplăcută această idee, Vă rog: dați afară din școlile noastre pe toți profesorii de istorie, fiindcă acești profesori de istorie nu fac altceva în toate școlile, decât zilnic documentează aspirațiunile, cari sunt proprii fiecărui român, cari ar dori să vadă toate sufletele românești, întreaga națiune română într'un stat, care se bazează pe idealul național.

Și înainte de toate, domnilor miniștri, alungați-Vă afară, chiar pe Dv. înșivă, fiindcă Dv. sunteți, cari protejați și însuflețiți ca autoritate în primul rând, progresul principiului național. Vă întreb, de ce, în ce scop ați înființat Academia Română? N'ați primit Dv. și n'am primit noi, reprezentanții națiunii, pe frații români din Ardeal la Academie prin o lege care am votat-o? Și când am declarat independența Statului român și Regele a mers la Academie, oare nu frații noștri ardeleni, Babeș și Barițiu erau cei cari au primit pe Suveran cu aceste cuvinte veșnic memorabile: „Te salutăm Rege, care ai dat înapoi independența țării românești, care era pierdută.” De ce nu ați alungat Dv. de acolo pe acești români, cari au cutezat a declara România de țara românilor ardeleni?

Și când vedeți Dv. că profesorii literaturii române nu fac altceva, decât că propagă idei de felul acesta spre a alimenta focul sacru al naționalității române, atunci domnilor miniștri, de ce nu împiedecați aceasta, de ce permiteți ca în școlile noastre să se declame poezia marelui nostru poet Alecsandri: „Răpirea Bucovinei”? De ce admiteți profesorilor de retorică să învețe elevii a declama marșul din 1848 al lui Andrei Mureșanu „Deșteaptă-te Române”? Și de ce propunem micilor noștri copii toate acestea, dacă nu pentru aceea, să altoim în inima generației tinere idealul măreț al naționalității, că în viitor să se unească toți românii într'un singur corp de stat? Închideți

numai decât toate școlile naționale, fiindcă aceste idei se învață și se cultivă în toate liceele și în ambele universități.”

La 1 Decembrie 1893 a fost o mare discuție în senatul român despre chestia ardeleană. Senatorul G Panu a zis atunci următoarele:

„Nu e cu putință, ca într'un imperiu de 40 milioane, 16 milioane germani și unguri să stăpânească în mod absolutistic 24 milioane locuitori de alte naționalități. A putut stăpâni în trecut, va mai putea stăpâni un timp oarecare, dar stăpânirea aceasta nu poate dura etern.

Când noi ne ocupăm de frații noștri, nu ne putem ocupa ca de niște sclavi, osândiți la veșnică robie maghiară sau ca de un element, care s'a pierdut pe seama noastră, în urma puterii conservative a acelei formațiuni politice, care îi stringe acum, care însă e foarte fragidă, deoarece mâine frații noștri pot avea autonomie, poimâine vor putea dispune inșiși soarta lor, în conformitate cu înrudirea firească. Și dacă ne gândim la aceste, dece ni se spune ironic, că vroim a ocupa Ardealul?”

În timpul procesului Memorandului, *Liga Culturală* a răspândit pe străzile Bucureștiului diferite produse de presă. Dintre aceste cel mai caracteristic era «*Golgota*», care se numea organul de durere al poporului român și în care între literile de titlu *Golgota* au fost desemnate cinci cruci. Pe crucea din mijloc a fost pictat doctorul Rațiu, la dreaptă Lucaciu, la stângă Gheorghe Papp de Băsești. Un ungar, îmbrăcat în haine de haiduc cu șirete, bătea cuie în picioarele lui dr. Rațiu, alții patru maghiari, îmbrăcați la fel, bicuiau pe martirii răstigniți.

Acest produs de presă s'a tipărit în 100.000 exemplare de *Liga Culturală*, cu 30.000 lei spese și s'a răspândit în mod public în România și pe furiș între românii din Ungaria.

*Dum. Sturdza*, renumitul politician roman, la 25 Sept. 1894 în renumita sa vorbire de orfeu, a zis între altele următoarele:

„Dacă condamnații în procesul Memorandului m-ar întreba, ce să facă, le-ași fi dat următorul răspuns: „Nu Vă supuneți sentinței înjuste și barbare, a cărei valabilitate n'ați recunoscut-o nici voi. Martiri sunteți voi, fie afară de temniță, fie în ea, fiindcă e martir și cel, care a părăsit țara, vatra și pe ai săi și se duce în lumea mare. Veniți afară în lumea mare, în fața căreia, ca instanță superioară, ați adus chestia voastră și în a cărei judecată avem încredere cu toții. Mergeți, bateți la uși și cereți dela

Europa dreptate pe seama românilor din Ungaria. Nu îngropați activitatea voastră în temnițele ungurești; nu e vorbă să plăngeți martiriul nostru, fiindcă nu trăim timpurile plânsului și văitării, ci al muncii, care te duce afară din mizerie.”

Expoziția din București la 1906 a fost astfel aranjată, să arate nu numai țara românească de pe atunci, ci și viitoarea România Mare în întregimea și unitatea ei. În aceasta direcție aranjării expoziției au avut o deosebită atenție pentru cetățenii de limba română ai statului maghiar. Pe când pe secțiile de expoziție ale românilor locuitori în alte țări s'a înscris numele statului respectiv, pe secția de expoziție a românilor din Ungaria nu s'a scris „Românii din Ungaria”, ci „Românii de peste hotare”. La aceasta expoziție nici n'a putut să figureze numele Ungariei. Folosirea tendențioasă a cuvintelor „de peste hotare” în vocabularul iredentei române a însemnat atât, că imprejuraarea, că românii din Ungaria locuiesc afară de hotarele României, este un simplu fapt, care nici pe departe nu însemnează, că ei sunt și cetățenii statului maghiar, ci atât, că ei nu numai prin sentiment și cuget, dar și conform dreptului istoric și omenească, sunt cetățenii viitorului imperiu unitar român.

S'a expus aci și harfa etnografică a acestui stat „de peste hotare” spre a arăta prin cartografie vizitatorului expoziției, dornic de învățătura, cât de mult statul aceasta „de peste hotare” are un caracter românesc. Aceasta hartă arată partea occidentală a Ungariei spre apus, până la Tisa.

Caracterul iredentist al acestei expoziții s'a putut constata mai sigur din declarațiile, cari s'au auzit la vizita diferitelor societăți și organizațiuni românești din Ungaria. Tipicul acestor sărbări era concursul corurilor românești. La concurs a luat parte și corul „Transylvania” al sașilor ardeleeni, locuitori în București. Când acest cor și-a executat punctele sale pe nemțește, d-l profesor universitar Nicolae Iorga a stat în picioare în loja sa și a exclamat: „A fost foarte frumos! Să cântați acum și turcește!” Publicul a început să fluere și strigau: „jos cu ei!” Studenții universitari au pătruns atunci în loja dlui Iorga, l'au luat pe umeri și l'au purtat demonstrativ jur împrejur în arena, unde era concursul. Iorga în aceasta cale triumfală proprie aceste cuvinte le-a zis publicului, care demonstra și aplauda: „Sunt atât de emoționat, încât nu pot spune decât atât: să trăiască neamul nostru și să dea Dumnezeu ca să fim uniți cu toții.”

„Formăm a singură nație cu aceleaș indealuri, – a zis cu aceasta ocaziune Delavrancea la banchetul dat în onoarea vizitatorilor din Făgăraș. – Nu ne poate despărți nimic. Astăzi deja nu ne despart Carpații, ci ne unesc.”

Secretarul Ligii Culturale, *Al. Florescu* s'a folosit iarăși de cuvintele următoare:

„Venirea Dv. acasă, – fiindcă așa ne place, dacă și Dv. numiți astfel scumpa noastră Românie – ne amintește din nou cele mai scumpe amintiri. În Dv. privim pe reprezentanții victoriei sigure. Victoria timpurilor moderne, care va fi mai strălucită chiar și în forma sa, ca victoria cea mai mare în istoria lumii. Victoria aceasta duce pe calea culturii, care o forțăm zilnic prin distrugerea acelora, cari vor nimicirea caracterului național.”

D. profesor Nicolae Iorga în 1907 a început o serie de conferințe populare despre punctul de program al Ligii Culturale, despre chestia națională română și despre tot ce este în legătură cu aceasta. E meritul dlui Iorga, că în România învățământul liber popular, care a luat un avânt, a ajuns în serviciul cauzei naționale. Că de ce spirit era pătruns acesta, caracterizează conferința dlui Iorga, prin care a deschis seria de conferințe din 1911.

„Liga Culturală – a zis d. Iorga – trebuie nu a uitat nici de românii subjugați. Ea pregătește terenul și când s'a făcut aceasta, se retrage și își predă locul armatei. Când statul român va putea hotări în aceasta chestie, soldații lui vor trece granițele. Până când nu se întâmplă aceasta, statul trebuie să tacă.”

Când s'a înființat episcopia gr. cat. de Haidu-Dorog, d. Iorga, ca secretarul general al Ligii Culturale, a zis următoarele:

„În Ungaria și Ardeal s'au desființat școlile românești, cari în urma legilor din 1907 și 1913 vor tânji numai ca rămășițe neînsemnate. Prin înființarea episcopiei maghiare gr. cat și prin școlile ei s'a început desnaționalizarea românilor cu ajutorul bisericii și aceasta operă se va continua; în scurt timp se va înființa și o episcopie gr. or. maghiară. Literatura română ghemie și azi sub cenzura veche, presa cotidiană română suferă aceleași prigoniri, ca și până acum. Spre a putea distruge și bazele economice ale culturii române, autoritățile superioare au pus în vedere, că vor pune în aplicare măsuri, cari vor fi apte de a împiedeca progresul economic al românilor. Și ca poporul astfel subjugat să nu poate avea în parlament reprezentanți, în raport cu numărul lor de mai multe milioane și așa nici să se

audă glasul lor, guvernul și parlamentul maghiar a fabricat o lege electorală, care a încătușat viața politica a tuturor naționalităților nemaghiare, iar imperatul-rege Habsburg a sancționat aceasta lege. Faptul aceasta în cazul unui război european poate fi periculos și pentru regatul român, care fără nici o condiție națională e aliatul Austro-Ungariei.”

Așa credem, este superfluu să continuăm aceasta reproducere din materialul, ce ne stă la dispoziție. Am citat din declarațiile făcute la 1886, 1893, 1894, 1906, 1911 și 1913 spre a documenta, că trei decenii înaintea războiului mereu ne întâlnim cu factori români, cari au făcut acelaș lucru, pe care’l țin de bine a face acum unii unguri.

Nu exista afis, apel, poezie, hartă sau discurs maghiar, acărui păreche n’am găsi-a în trecutul vieței publice române. Deși – cum a accentuat d. Iorga – România era aliatul statului maghiar.

Să nu arate deci gazetele românești o revoltă artificială, când văd din partea unor factori sociali ai statului maghiar asemea lucruri. Să caute mai curând a ne întări pe noi în râvna noastră de a putea evidenția cât mai precis zădărnicia și nereseriozitatea acestora. Căci să ne credeți, noi toți, cari suntem îndrumătorii politice națiunii minoritare maghiare din Ardeal, găsim de zadarnice și nereserioase aceste manifestațiuni.

În credința aceasta a noastră nu ne clatină faptul, că visul românesc, care a fost servit de mijloacele sus înșirate ale iredentismului, s’a realizat.

Știm foarte bine, că înfrângerea suferită în războiul mondial ar fi împărțit monarhia și atunci, dacă Liga Culturală din București nu pronunța nici un cuvânt, dacă nu tipărește nici un afiș în interesul românilor din Ardeal, dacă d-l Iorga nu zice nici un cuvânt pentru ei, și dacă toți membrii senatului se rețin dela așa ceva.

A fost urmarea naturală a unui război pierdut această împărțire, fiindcă așa au pretins scopurile politice ale puterilor lumii.

Cel care cunoaște numai puțin tratativele din 1916, cari au curs între puterile marelui Antante și între guvernul român, știe foarte bine, că teritoriul Ardealului a însemnat un obiect de târgueli și că s’a promis României pe baza principiului „do ut des”. Și România n’a putut primi întreg Banatul, deși pornirile iredentiste îl doreau și acela, fiindcă n’a fost prevăzut la tocmeală.

În părțile apusene ale Ungariei n'a fost nici când o propagandă iredentistă și nici în Rusinsko n'a fost în favoarea cehilor. Totuși aceste teritorii s'au rupt de la Ungaria, fiindcă așa a cerut scopul politic al puterilor europene.

Cel care vede aceste fapte, în fața lui nu poate avea importanță iredentismul atâțat din afară. Acela poate ști, că în cazul unui mare cataclism mondial, interesele statelor mari vor putea să schimbe iarăși harta, fără nici o propagandă, în felul cum nu voiește nici unul dintre noi. Într'o cataclismă de felul acesta, marile puteri panslave vor putea să anexeze cu ușurință Ardealul, Basarabia, ba chiar și regatul vechiu la molochul de sute milioane, care a înghițit deja atâtea națiuni, tocmai așa, cum s'a dat Burgenlandul ' Austriei, Rusinsko cehilor, sau românii, maghiarii și nemții din partea apuseană a Banatului regatului SHS.

Dacă după aceste experiențe ne mai gândim și la aceea, că bine zis superioritatea puterii economice a asigurat victoria marelui Antante, dacă ne amintim că – precum a recunoscut-o însuși Lloyd George – victoria a adus-o mai mult înfometarea, decât succesul armelor, cu minte sănătoasă am putea da sfatul Ungariei: să cruțe coroanele, cari le dă pentru afișe sau alte lucruri iredentistice, să caute a ridica prin economizarea acestor sume, averea națională, fără desvoltarea căreia nu se poate închipui o regenerare națională.

Conștiința noastră națională nu o va putea ridica nici un afiș, nici o carte. Noi putem anunța cu mândrie, că conștiința noastră națională e astăzi mai puternică, decât oricând. Asuprirea, de care ne-a făcut parte până acum guvernul român, a avut asupra noastră influența, ce o are focul asupra fierului, care scoate șgura, dar oțelește ce rămâne. Și de fapt, ne-ar cauza simț dureros, dacă ar trebui să ne închipuim, că sentimentul național și iubirea față de noi a fraților noștri din Ungaria are nevoie să fie forțată prin fleacurile afișelor și prin desemnuri de batjocoră.

Noi altceva cerem dela frații noștri din Ungaria. Să câștige bazele solide ale progresului cultural-național: înțelegere în chestiile interne și simpatie la națiunile mari din străinătate. Noi cerem să nu ne agraveze situația noastră, când ne luptăm pe viață și pe moarte.

Dar avem o rugare și către frații noștri români și în-



deosebi către presa românească. Să recunoască și ei, că nu e la loc aruncarea permanentă în public a indignării artificiale pentru aceste afișe, hărți și simboale și a atâta prin aceasta publicul lor în contra acelor unguri, cari condamnă cu hotărîre aceste insulte.

Să recunoască, că prin muncă comună și prin respectul reciproc trebuie să căutăm posibilitățile, cari asigură tuturor și în special urmașilor noștri un viitor, care poate realiza cele mai frumoase idei ale omenimei.

Marele filozof englez a fost atacat de mulți, fiindcă a cutezat să declare, ca chemarea statului în viitor se va mărgini mai mult la rolul jandarmului. A fost atacat, deși în mare parte va avea dreptate. Astăzi deja ideea națională e, care câștigă teren. Astăzi deja principiul națiunii e mai coprinzătoare, ca al statului, astăzi deja culture naționale sunt și nu de stat.

Principiul „cuius regio, eius religio” a dispărut de mult. Tocmai așa va dispărea și principiul, că: acui e statul, aceluia e națiunea. Principiul națiunii astăzi se ridică peste hotarele statelor. Românul, care cu cultură românească și cu sentiment românesc trăește în Sârbia sau suferă în Albania, este și el membru al națiunii române. E membrul națiunii germane fiecare om, dacă și-a adus cu sine în părțile cele mai diferite ale lumii cultura și conștiința națională germană.

Și va veni timpul, când oamenii din punctul de vedere național vor găsi tocmai atât de puțin importante granițele statelor, cum o vedem astăzi din punctul de vedere religios.

Venirea acestor timpuri trebuie să o accelerăm cu toate mijloacele posibile. Numai aceasta poate să aducă pacea durabilă aici în Europa centrală și orientală.

Dacă va sosi acest timp, atunci scopul veșnicilor lupte omenești nu va fi mutarea granițelor, ci aceea, ca toată puterea însușirilor speciale naționale să ajungă în serviciul idealului general omenesc.

---

**Această gazetă se redactează de aparținătorii minorității maghiare. Deoarece însă credința noastră este, că chestiunea minorităților prezintă un interes general, cu plăcere dăm ioc oricărei comunicări privitoare la minoritățile de rasă, religione și de limbă.**

---

# Organizațiile de credit ale românilor din Ardeal.

De Dr. Elemér Gyárfás.

Pe roata învârtitoare a norocului cu abia cinci ani mai înainte încă românii din Ardeal ocupau locul, care-l avem noi acum. Atunci noi eram rassa „alcătuitoare de Stat” și „dominantă”. Astăzi atributul aceasta le revine lor.

Atât arată cel puțin aperenta și semnele exterioare.

Că situația faptică nu acoperea atunci intru toate și nu acopere nici azi aperența exterioară, e altă chestie. Că interesele ungurimei din Ardeal, în special din punct de vedere economic nu corespundea concepția economică egocentrică budapestană, la fel românii din Ardeal observă din zi în zi mai clar efectele dăunătoare ale tendințelor absolutistice economice din Regat, aceasta însă nu schimbă faptul, că aci s'a produs, cel puțin nominal, o schimbare de rol. Atunci ei erau nicovala și noi ciocanul. Astăzi e invers. Mâna însă, care a mișcat ciocanul și care a tras foloasele din rezultatul muncii este străină, n'a fost ardeleană nici atunci și nu e ardeleană astăzi.

La examinarea organizațiilor de credit ale românilor din Ardeal, în două direcții trebuie să facem observări.

În primul rând trebuie să comparăm procesul de dezvoltare al acestor organizațiuni cu progresul instituțiilor financiare din Regat, cari nu cădeau sub nici-o restricție sub imperiul „unei streine rasse dominante”, din contra, au putut beneficia de bunăvoință desăvârșită și de sprijinul puterii de stat.

În al doilea rând trebuie să cercetăm, dacă situația, posibilitățile de progres, tactica și strategia dinainte de 1914 a instituțiilor financiare române din Ardeal arată ceva și ce analogie și învățământ cu privire la situația prezentă a instituțiilor financiare maghiare din Ardeal.

În ambele direcțiuni putem imbogăți cunoștințele și experiențele noastre cu observațiuni foarte interesante.

Sașii din Ardeal au pus fundamentul organizațiilor lor financiare deja pela anii 1840 – deci inaintea cataclizmei din 1848. Gradul cultural al lor și dezvoltarea economică și motivează

aceasta întâiătate a lor. Însă schimbările din 1848 au eliberat și pe românii din Ardeal de sub greutatea iobăghiei și cu toate acestea n'au putut escompta pe terenul economic în decursul imperiului de două decenii al austriacilor, roadele jertfelor aduse în favoarea guvernului vienez la 1848/49. Numai după 1867, când imperiul maghiar – pretins atât de tiranic și apăsător – a deschis calea dezvoltării mai libere pe toate terenele vieții publice, numai atunci au început primele încercări pentru așezarea fundamentului instituțiilor financiare ale românilor din Ardeal.

Drept rezultat al propagandei însuflețite de mai mulți ani a unui dascăl modest, *Visarion Roman*, s'a înființat la 14 Martie 1872 în Sibiu primul institut financiar român: *Albina* cu 90.492 floreni capital societar. La înființare s'a fixat drept principiu fundamental, că institutul se creiază exclusiv numai pe seama românilor și numai în interesul românilor.

Să fixăm deja aci, că conform celor amintite mai sus, *Albina* e mai veche, decât cel mai vechiu institut al Regatului, *Creditul Funciar Român*, fondat în 1873, cu opt ani e mai bătrână decât *Banca Națională* (fondată în 1880) și cu 3–4 decenii, dar cel puțin cu un sfert de veac e mai veche, ca toate celelalte bănci mari din București.

Cu succesul primului pas, *Visarion Roman*, după modelul sășesc, pornește organizația institutelor de credit din provincie. I-a și succes a înființa în foarte scurt timp 17 asemenea institute în regiunile locuite de români ale Ardealului. Însă economia, disciplina și solidaritatea conștientă a sașilor a lipsit acestor organizațiuni. Avântul a fost prea repede și încercarea s'a sfârșit cu fiasco; ia 1874 au fost nevoiți să disolve organizațiunile din provincie, cari s'au dovedit de incapabile de viață.

În loc de a se întinde la repezeală, au trebuit să urmeze principiul *consolidării interne*. *Albina* a făcut în direcția aceasta un pas important, când la 1880, imitând exemplul institutelor sășești, a câștigat dreptul de emite scrisuri fonciare. În anul acesta stocul depunerilor, care în 1872 abia a fost 121,856 floreni, s'a ridicat la 762,549 floreni; în posesiunea dreptului de-a emite scrisuri fonciare, pe lângă aceea, că până în 1883 stocul depunerilor s'a urcat la 1,473.799 floreni, a reușit să atragă „*Albina*” un capital străin de 710.000 floreni în sfera sa de afaceri, așa încât în al doilea deceniu al existenței sale, la 1883 s'a prezentat ca învârtind un capital străin de peste 2

milioane de floreni, ceea ce era pe timpurile acelea o considerabilă putere financiară.

În ce privește posibilitatea plasării scrisurilor fondare e drept, că „Albina” a rămas departe în urma instituțiilor săsești, fiindcă nu dispunea de legături externe de primul rang, cum dispuneau sașii. Câștigarea dreptului de-a emite scrisuri fonciare a însemnat totuși un avantaj considerabil pe seama ei. Aci trebuie să constatăm, că imperiul maghiar în legea din 1876 n'a făcut pendentă câștigarea acestui important drept primordial de părerea discrețională a unei comisiuni, compuse și conduse de interese de parttd, d de condițiuni reale și obiective, pe cari cu multă-puțină trudă le-a putut câștiga orice institut. Dacă comparăm acest sistem cu felul, cum astăzi se distribuie autorizațiile de funcționare și autorizațiile pentru târgul de efecte, e imposibil a nu accentua concepția mai obiectivă și mai dreaptă a stăpânirii maghiare. Dreptul de-a emite scrisuri fonciare depindea de un anumit capital și de niște alte condițiuni neînsemnate. Dacă vre-un institut a produs aceste condițiuni, putea conta în mod automatic pe acest privilegiu: guvernului maghiar „subjugător” nici prin gând nu i-a trăznit a abnega autorizația băncii „iredentiste” – „Albina”.

Astfel „Albina” întărindu-se la mijloacele materiale, românii din Ardeal răzimându-se pe această bază economică acum mai solidă, au putut să se apuce de realizarea planului lui Visarion Roman, nereușit ia 1874: la înființarea rețelei instituțiilor financiare române din Ardeal. Munca de organizare acum deja progresa conștient și cu succes. Se înființează pe rând: în 1883 *Furnica* la Făgăraș, în 1884 *Cassa Economică* la Seliște, în 1885 *Ardeleana* la Orăștie și *Timișana* la Timișoara, în 1886 *Economul* la Cluj, *Mureșana* la Reghinul-săsesc, *Patria* la Blaj, în 1887 *Victoria* la Arad, *Arieșana* la Turda, *Auraria* la Abrud, *Silvania* la Șimleul-Silvaniei, *Șebeșana* la Șebeșul-săsesc, în 1888 *Bistrițana* și *Hațegana*, în 1890 *Someșana* la Dej, în 1891 *Crișana* la Brad, *Făgețana*, în 1892 *Sătmăreana* și *Oraviceana*, în 1893 *Lipovana* la Lipova, în 1894 *Luceafărul* la Vârșeț, în 1895 *Sasca-montană* și *Corvineana* (Hunedoara), în 1897 *Cordiana* la Fofeldea, în 1898 *Grănițerul* la Dobra, în 1899 *Mercur* la Năsăud, în 1900 *Poporul* la Lugoj etc.

La sfârșitul deceniului prim al acestei acțiuni, în anul 1892 găsim deja în Ardeal 40 instituțiuni românești indepen-

dente; tot atunci în Vechiul Regat, afară de Banca Națională abia funcționează câteva cu un capital social total de Lei: 15,707.800, din care 12 milioane sunt ale Băncii Naționale. Între 1890–1900 se mai înființează în Vechiul Regat 18 instituțiuni financiare, capitalul lor societar se urcă considerabil la Lei 73,630.982, dar tot atunci românii „subjugați” din Ardeal înființează 33 instituțiuni financiare noi și trec în secolul al XX-lea cu o organizație financiară, constătătoare din 73 institute, cari împreună cu Albina, dispun de un capital, cum urmează:

*Capitaluri proprii:*

|                      |           |      |                 |
|----------------------|-----------|------|-----------------|
| Capitaluri societare | 8,871.265 | cor. |                 |
| Rezerve              | 2,007.965 | „    | 10,879.230 cor. |

*Capitaluri străine:*

|                                 |            |      |                        |
|---------------------------------|------------|------|------------------------|
| Scrisurile fonciare ale Albinei | 4,916.700  | cor. |                        |
| Depuneri                        | 32,212.828 | „    |                        |
| Creditori și reescompt          | 8,808.125  | „    | 45,937.653 cor.        |
|                                 |            |      | <u>56,816.883 cor.</u> |

Desvoltarea aceasta bine întemeiată, răzimată pe bază materială solidă, cu cadre largi și fiind condusă conștient și sigur, a luat-o înainte fără oprire.

Numărul de 73 al institutelor române independente în anul 1904 a crescut la 102, iar în preajma războiului mondial, când organizația de credit a sașilor, care era cu vre-o 30 de ani mai bătrână, avea numai 42 institute, românii dispuneau deja de 152 institute, cari reprezentau, conform tabloului ce urmează:

*Capitaluri proprii:*

|                      |            |      |                 |
|----------------------|------------|------|-----------------|
| Capitaluri societare | 36,033.215 | cor. |                 |
| Rezerve              | 25,077.458 | „    |                 |
| Alte rezerve         | 3,863.901  | „    | 64,904.574 cor. |

*Capitaluri străine:*

|                                 |             |      |                         |
|---------------------------------|-------------|------|-------------------------|
| Depuneri                        | 108,343.795 | cor. |                         |
| Scrisurile fonciare ale Albinei | 11,071.500  | „    |                         |
| Reescompturi                    | 51,508.766  | „    |                         |
| Creditori                       | 17,674.423. | „    | 198,598.484 cor.        |
|                                 |             |      | <u>263,403.058 cor.</u> |

Comparând aceste date cu situația din acelaș timp a institutelor săsești, putem vedea, că față de capitalul propriu de 40 milioane al celor 42 bănci săsești, capitalul propriu de 65 milioane al celor 152 institute românești este considerabil mai

mare, în schimb însă față de capitalul, străin de 374 milioane, manipulat de institutele săsești, este considerabil mai mic capitalul străin aflător la institutele românești și care se urca la 198 milioane coroane. La depuneți nu este diferență considerabilă; față de 119 milioane coroane ale sașilor, românii au 108 milioane. Natural, dacă observăm, că suma anterioară s'a produs de 200,000 sași, iar cea din urmă de 2 milioane români, diferență între cele două popoare în ce privește puterea adunării capitalului, este bătătoare la ochi. Diferință mare o face cantitatea de capital – 209 milioane – pe care sașii, față de 11 milioane ale românilor, au reușit să o plaseze în scrisuri fonciare, prin legătura lor excelentă cu străinătatea. Capitalul acesta le-a lipsit românilor și sub titlul, cu mult mai nefavorabil, al reescomptului și al creditorilor, numai o parte neînsemnată au reușit să recâștige din acesta – 68 milioane – față de cele 28 milioane, folosite sub acest titlu de sași.

Tot atunci – în preajma războiului mondial – când institute de credit române din Ardeal au ajuns la acest grad de progresare, relativ înalt, la București funcționau în total numai 8 bănci și în Regat în total 188 institute mai mari sau mai mici, cele dintâi cu 126 milioane, cele din urmă cu 101 milioane Lei capital social.

Dacă luăm în considerare, că institutele acestea ale vechiului Regat aveau să satisfacă toate nevoile unui sfat independent și iarăș fără concurență și cu sprijinul desăvârșit al statului au putut absoarbe întregul surplus de capital al acestui stat bogat, până când institutele românești din Ardeal se puteau baza exclusiv pe poporul lor propriu, aflător indiscutabil în inferioritate economică și dacă luăm în considerare mai ales, că la capitalul societar de 101 milioane, alor 188 institute din vechiul Regat au contribuit 7 milioane români, pe când capitalul societar de 64 milioane alor 151 institute românești din Ardeal s'a strâns dela 2 milioane români, atunci compararea în nici un caz nu va ieși în defavorul românilor din Ardeal.

Se poate discuta, dacă acest indiscutabil surplus de producție întru cât se poate atribui superiorității morale și de caracter a românilor din Ardeal față de cei din Regat și în ce măsură faptului, că institutele de guvernare și de economie politică din Ardeal erau mult mai dezvoltate, mai perfecte și mai apte pentru dezvoltarea și funcționarea organizațiilor de credit

moderne decât cele din vechiul Regat. Despre raportul de efect al acestor doi factori se poate discuta. Dar că ambele aveau o influență importantă și decisivă pentru surplusul de producție, documentat mai sus, este indiscutabil.

Desvoltarea importantă a institutelor de credit ale românilor din Ardeal, la care au ajuns până la izbucnirea războiului mondial, este un document, – care nu se poate combate, – față de acuza, mereu accentuată de politicianii români, ba chiar și de scriitorii români de economie politică, cari pretind a fi serioși, că *«românii din Ardeal erau un popor apăsător, fiind mereu amenințați în existența și naționalitatea lor, împiedecați la fiecare pas prin tendințele de subjugare a cercurilor oficiale maghiare și împiedecați în toate eforturile pentru organizare», «au stat sub dominația legilor, cari au avut scopul de a se acapara de către minoritatea maghiară întreaga putere politică, economică și financiară», «în calea alcătuirii organizației de credit cu caracter național erau piedeci atât de mari și soarta oricărei tendințe economice cu caracter național era atât de nesigură, încât românii din Ardeal numai prin eforturi enorme și în mijlocul unui pericol permanent au venit a înființa armatura lor economică»* etc. (Vezi cartea d-lui Slăvescu.)

Cifrele arată altceva.

Și noi, cari priveam cu critică aspră și cu neîncredere crescândă politica ardeleană a guvernelor din Budapesta, putem afirma cu suflet liniștit, ca în restimpul dela 1867 până la 1914 imperiul maghiar a putut comite și a și comis multe greșeli față de românii ardeleani, dar în calea progresului lor economic n'a ridicat nicicând piedeci artificiale. Nici chiar indirect, – prin întărirea economică a institutelor de credit maghiare din Ardeal – n'a împiedecat statul maghiar tendințele financiare ale românilor din Ardeal.

\* \* \*

Progresul susarătat al „Albinei” și instituțiilor române din Ardeal se leagă de numele lui *Parteniu Cosma*, care ca succesorul lui Visarion Roman, – bărbat care reprezenta mai multă însuflețire decât pricepere, – a stat în fruntea „Albinei” și în centrul organizațiilor de credit românești, dela 1877–1914. El a inițiat și aceea, că institutele cari se tot sporeau să se asocieze într'o organizație mai strânsă. În anul 1898 sub titlul „Delegațiunea a băncilor” a inițiat consfăturirile directorilor cu sco-

pui de a se întâlni din timp în timp conducătorii băncilor spre a se înțelege asupra unor principii fundamentale comune în ce privește organizarea, propaganda, precum și sprijinul reciproc. În aceste consfătuiri de directori s'a pus baza «*Solidarității*», care cu timp s'a dezvoltat într'o organizație puternică a institutelor românești din Ardeal.

*Solidaritatea*, ca și *Revisionsverbandul*, ca formă de drept, s'a constituit în *cooperativă*. Dintre scopurile amintite în Statute nu putem să nu amintim următoarele:

„2. Stabilirea principiilor unitare cu privire la comptări, controlare și la bună administrație.”

„3. Revizuirea sistematică periodică a comptabilității și administrării băncilor asociate prin revizori experți, angajați în acest scop.”

„6. Editarea unei reviste centrale profesionale.”

Solidarității i-a succes prin activitatea revizorilor experți a introduce la institutele românești din Ardeal o omogenitate și o cooperare strânsă, de neprețuită importanță, încât aceste institute într'o organizație unită au dat piept cu problemele economice ale războiului mondial și au intrat în nouă organizație de stat.

Din procesul de dezvoltare susarăfat al institutelor de credit române din Ardeal, se impun de sine analogiile și învățăturile. Situația lor era cu atât mai grea ca a noastră azi, fiindcă ei au fost nevoiți să creeze totul din nimica, chiar și intelectualitatea de conducere, care a ajuns apoi în fruntea institutelor. Secretul succesului lor: *stăruința conștientă*.

\* \* \*

„Albina” la preluarea imperiului a jucat un rol important și în finansarea Consiliului Dirigent. În acel timp cade urcarea capitalului societar la 20 milioane coroane în 1919, urmată la 1922 de o urcare la 25 milioane Lei. Stocul depunerilor, care la preluarea imperiului era 46 milioane coroane, în 1919 s'a urcat la 96 milioane coroane, în 1920 la 97 milioane Lei, la sfârșitul anului 1921 la 207 milioane Lei. Dela preluarea imperiului a deschis sucursale noi la Cluj, Timișoara și București, altfel însă a rămas vechea administrare solidă și conservativă, ceea ce deși i-a crescut vaza și încrederea publicului, dar față de concurența institutelor bucureștene, mai puțin susceptibile și cari lucrează cu mijloace mai sprintene, n'a putut păstra intact poziția predominantă avută în timpurile ungurești, măcar că și



azi, nu numai în Ardeal, dar și în întreaga Românie, ocupă loc între institutele cele mai respectate.

Consiliul Dirigent opera cea mare a unirii și transformării în stat nou a înfăptuit o în Sibiu, la reședința „Albinei” și prin ajutorul ei. Când transformarea s’a stabilizat până la anumit grad, Consiliul Dirigent și a mutat reședința la Cluj. Așa văd, că acelaș mers ai ideilor, care a dus la schimbarea reședinței a dat naștere și hotărîrii, că intelectualii grupați în jurul Consiliului Dirigent – politiciani, economiști, prelați și în parte funcționari superiori – au găsit, că „Albina”, creată și aranjată pentru un rol minoritar, nu mai corespunde singură cadrelor de operație lărgite la care se așteaptă românimea din Ardeal. Cu mare energie și cu angajarea tuturor forțelor spirituale și materiale, în anul 1919 au depus bazele băncilor «*Banca Centrală*» și «*Banca Agrară*»; cea dintâie a avut chemarea să servească interesele industriei și comerțului românesc, cea din urmă interesele economiei agronomice române, sporite simțitor prin reforma agrară. *Fondarea acestor două instituțiuni a fost cea din urmă opera independentă a românilor din Ardeal și ultima acțiune, la care au luat parte toate forțele încă nedivizate prin politica de partid.*

*Banca Centrală pentru Industrie și Comerț* s’a înființat încă în 1919 cu un capital societar de 15 milioane coroane; când și-a mutat reședința la Cluj în 1920, capitalul societar era deja 100 milioane coroane, respective 50 milioane Lei. Progresul aceasta repede îl poate mulțumi activității sale șobre încordate, prin care a luat în mână aproape afară de concurență în anii primi, comerțul de marfă și de import în Ardealul, pe atunci lipsit de orice marfă. Pe lângă aceasta în conformitate cu firma sa, a pus mare pond și pe industrie. Intreprinderile sale mai importante sunt: *fabrica de mașini Schieb din Sibiu, Industria sîrmei, fabrica de piele, fabrica de sticlărie din Turda, Băile Sovata* etc. Totodată a înființat sucursale la *Turda, Hațeg, Sibiu, Arad și Alba-Iulia*. Dar Activitatea comercială și industrială pornită cu mare avânt, deși la sfârșitul anului 1921 stocul depunerilor a trecut peste 65 milioane, prin venirea anilor de consolidare a ajuns la limita capacității de prestațiune; totodată s’a simțit tot mai mult de o parte concurența băncilor mari din București, de altă parte criza de numerar, devenita tot mai accentuată. Sub influența acestor factori și *Banca Centrală* și-a moderat avântul activității; de prezent activitatea ei principală

se reduce în special la dezvoltarea afacerilor de marfă și la alimentarea întreprinderilor sale industriale.

**Banca Agrară** s'a înființat deasemenea în anul 1919, dar deja la Cluj cu un capital societar de 50 milioane Lei, la care a contribuit și statul cu o depunere fără interese de 25 milioane și totodată a prevăzuto prin Decretul-Lege Nr. 4167 din 12 Septembrie 1919 cu **privilegiu pentru executarea operațiunilor financiare în legătură cu reforma agrară din Ardeal**. În posesiunea acestui privilegiu acțiunile ei s'au plasat în minile cele mai solide și **excluziv române din Ardeal**; jumătatea acțiilor, 25 milioane Lei au preluat 87 institute române din Ardeal, 4 milioane fondurile bisericești române, celelalte 20 milioane intelectualii români grupați în jurul Consiliului Dirigent. **Peste planurile fondatorilor însă au tras dungă politicianii de partid**. Înainte de a-și începe Banca Agrară activitatea pentru care a fost destinată, o lege volată în 1922 i-a luat privilegiul dat pentru executarea reformei agrare, l-a predat organelor centrale din București, totodată a obligat institutul la replătirea celor 25 milioane Lei, depunere fără interese. Astfel institutul împins dela rolul lui special, a fost constrâns la activitate ordinară de bancă. A luat asemenea parte agilă la înființare de întreprinderi industriale, în parte laolaltă cu Banca Centrală, de exemplu **Astra** din Arad, **Fabrica de conserve** din Deva, moara **Johanna** din Alba-Iulia, pepinieria Fischer din Aiud, Băile Sovata etc. aparțin cercului de interese. Stocul depunerilor la sfârșitul anului 1921 era 33 milioane Lei (jumătate din cât avea Banca Centrală), în schimb însă față de 21 milioane ale Băncii Centrale, la sfârșitul anului 1921 a avut reescompt 46 milioane; în imobile aveau sume cam la fel – 7–8 milioane – în acții și interese, însă Banca Agrară avea 40 milioane față de 30 milioane ale Băncii Centrale.

Aceste două institute mari, reprezentantele capitalului român din Ardeal, prin stabilirea scopurilor înalte și prin perspectivele largi, au promis un progres considerabil și cu un avânt au ajuns lângă Albina, ba chiar înaintea ei. Însă împrejurări externe nefavorabile par a le opri în loc sau cel puțin a le modera procesul de dezvoltare, pe când Albina, bazându-se pe experiența deceniilor și pe rezervele ei puternice, deși cu o moderațiune conservativă, dar cu tărie rezistentă pare a-și susține și întări poziția de conducătoare în organizația de credit a românilor din Ardeal.

**Diciosânmărtin, Ianuarie 1924.**

# Ordonanța referitoare la școlile secundare.

De Dr. Kelemen Gál.

## I. Prima reglementare legislativă a școlilor secundare ale confesiunilor cu drept de autonomie.

Ministrul instrucțiunii publice a dat la sfârșitul luni Septembrie a. tr. – deja după ce s'a început anul școlar – sub No 100090 o ordonanță, pe care o impune ca obligătoare pe anul școlar curent, cu privire la învățământul secundar. Aceasta ordonanță a cauzat multă amărăciune în sufletele conducătorilor confesiunilor maghiare și săsești, ale profesorilor școlilor minoritate și ale părinților, cari țin la naționalitatea lor. Avea ordonanța dispozițiuni pe cari școlile le-au executat imediat, dar avea și de acelea, a căror executare ar fi însemnat încetarea școlilor cu limba de propunere maghiare și nimicirea completă a drepturilor autonome ale școlilor confesionale. Au pornit deci tratativele între organele superioare bisericești, susținătoare de școli și între organele Ministerului instrucțiunii publice, mergeau delegațiile, una după alta, la București; părinții și profesorii cu sentimentul nedumeririi, neliniștei, așteaptă conversiunile unor dispoziții înțelegătoare, dar pân' în prezent nu se arată nici un semn, că aceste chestiuni școlare s'ar îndrepta spre alvia liniștitoare. Ordonanța la timpul său s'a publicat în gazete: presupunem, că cetitorii o cunosc. Ea conține dispozițiuni generale și speciale în 4, respective 14 puncte.

Înainte de toate cu regret observăm, că la motivarea juridică a dispozițiilor din aceasta ordonanță, se face referire odată la legile maghiare presupuse drept a fi în vigoare, altădată la normele și ordonanțele valabile în vechiul Regat, după cum e mai desavantajos pentru noi. Ordonanța se referă la colecția Pirchala – care adună laolaltă legile și ordonanțele maghiare referitoare la instrucțiunea publică – atunci când cere prezentarea regulamentului școalelor confesionale. Se referă la art. XXX. din 1883 atunci, când ne face atenți, că programul

școalelor profesionale trebuie să cuprindă, ca condiție minimală, programul școalelor de stat; precum și atunci, când prevede cunoașterea obligatorie a limbii române de către toți profesorii școalelor profesionale, fie ei de orice specialitate. Dar se referă la regulamentul școlar al vechiului Regat, când scrie cum să se țină examenul de absolvire, cine să fie președintele comisiei, din ce obiecte și în ce limbă se vor da examenele și cum se vor elibera și cu ce valabilitate certificatele, precum și atunci când ordonă propunerea în limba română a limbii române, a istoriei, geografiei și constituției. Sunt însă dispozițiuni, la cari nu se poate referi nici la legile maghiare în vigoare, nici la regulamentele din vechiul Regat, astfel sunt acele cari se referă la interdicere elevilor de altă religie, a elevilor particulari și a coeducației, chestiile cari sub cuvânt de decentralizare sunt încredințate inspectorilor regionali, cari până'acum s'au aranjat între organele superioare bisericești și de stat, etc. etc.

Să cercetăm, după ce precedente istorice și între ce împrejurări s'a adus legea XXX. din 1883, care servește ca bază la mai multe dispozițiuni ale ordonanței din chestie și care – împreună cu toate celelalte legi maghiare – este și azi în vigoare pe baza decretului No. I. al Consiliului Dirigent.

În vechea Ungarie chestia școalelor secundare ale confesiunilor cu drept autonom s'a aranjat primaară în articolul 5 din legea XXVI. anul 1791. Articolul 5 din aceasta lege pentru a lămuri cele ce urmează, îl reproducem în textul original latin și în traducerea românească.

Scholas quoque tam triviales, quam grammaticas, non solum quas habent, retinere, sed et novas, ubicunque iis necesse visum fuerit, prout et altiores, *accedente* tamen praevia quoad hasce *assensu regio* erigere, ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare, et dimittere, numerum eorum augere, vel minuere, nec non directores, seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos, e suae confessionis hominibus eligere, *rationem, normam, et ordinem docendi, atque discendi* (*salva* altefatae suae majestatis quoad scholas etiam hasce *regiae supremae inspectionis*, uti praemissum est, via legalium regni dicasteriorum exercendae *potestate*) ordinare, futuris semper temporibus liceat evangelicis utriusque confessionis, *coordinatione* tamen *literariae institutionis*, erga demissam statuum et oo. propositionem, per

Swam majestatem *determinanda*, ad has perinde scholas, huc tanem *haud intellectis religionis objectis* quae cuivis religioni propria manere debent, extendenda.

Vor avea drept nu numai a menține toate școlile inferioare și gramaticale cari le posed, ci vor avea drept a înființa noi și oriunde, unde vor găsi de necesar, precum și școli superioare, aceste din urmă însă numai cu aprobarea regală premergătoare; în acelea a chema și concedia institutori, profesori, directori și subdirectori, a majora sau micșora numărul lor, precum a alege din sânul membrilor confesiuniilor inspectori, inspectori generali și administratori; a staveri modul, norma și ordinea propunerii și învățământului (rămânând neatins relativ la aceste școli dreptul de inspecție al Majestății sale, exercitat de guvernatorii legali ai țării) vor avea drept în viitor totdeauna evanghelicii de ambele confesiuni; regimul învățământului însă, care se va fixa de Majestatea Sa la propunerea corpurilor leguitoare, se va estinde și asupra acestor școli, neînțelegând însă aici ștudiile religioase, cari se vor propune conform dispozițiilor fiecărei religii.

În acest articol de lege sunt câteva expresii neclare, cari în ce privește drepturile, admit cele mai mari dubii, atât din punctul de vedere al statului, cât și al confesiunilor autonome și dau drept ambelor părți la concepțiuni a căror îndreptățire din articolul de lege nu se poate constata. Ce zice anume articolul de lege? Susține pe seama confesiunilor protestante *ratio, norma et ordo docendi et discendi*, susține pe seama Majestății Sale *potestas regiae supremae inspectionis* și *coordinatio literariae institutionis*. Însă unde e autoritatea competentă, care ar putea preciza fără orice îndoială, *modul, norma și ordinea propunerii și învățământului*” pe de altă parte *dreptul de inspecție al Majestății Sale* și principiul *regimului învățământului*, că ce ține de o națiune și ce de cealaltă, ca cuprinsul și cadrul unei națiuni să se poată separa strict și indiscutabil de cealaltă și astfel să se elimineze din problemă momentele cari ar da chestiei caracterul unei chestii veșnic deschise. Corpurile leguitoare din anul 1791 a delegat o comisiune care referitor la aceasta chestie a făcut declarația următoare: „Fiindcă legea XXVI. din 1791 le lasă protestanților la voia și la dispozițiunea lor liberă, școlile – pleno illorum arbitrio relinquit – comisiunea referitor la spoilele protestante n’are altceva de făcut, decât să precizeze mo-

dul exercitării dreptului de inspecțiune supremă regală de către autoritățile legale a țării și că stabilind înainte metoda principiilor generale ale educației naționale, conform acestora să reglementeze modul instrucțiunii. Iar precizarea dreptului de supremă inspecțiune o dă un decret regal din 19 Ianuarie 1819, astfel: „Majestatea Sa lasă pe evanghelici în ce privește metoda învățământului și a chestiei școlare, și pe mai departe în praxa legală de pân’aci, dar ordonă totodată, că acum imediat, în viitor în fiecare semestru să înainteze regulat Maiestății Sale raport despre starea învățământului în școlile lor, însă nu prin inspectorii școlari, ci prin consiliul guvernator (locotenențial)”.

Aceasta stare și relație de drept s’a menținut dela anul 1791 incoace aproape un secol, între școlile secundare confessionale autonome și între guvern. La 1850 Conte Thun în faimosul „Entwurf” – care însă a fost categoric respins de către protestanți, se referă la dreptul de inspecțiune supremă și mai târziu la 1860 a bazat și «*patenta*» sa în iure *inspectionis supremae*.

Natural însă, ca aceasta stare n’a putut răspunde cerințelor unei vieți de stat mai dezvoltate. A fost nevoie de o lege, care pe de o parte avea chemarea a sana marile defecte ale învățământului secundar, de alta parte avea să reglementeze relația, care exista între stat și confesiunile autonome, ca autorități susținătoare de școli. Neuitatul Baron Eötvös la 7 Aprilie 1870 a depus un proiect de lege despre învățământul secundar. Scopul lui era să ridice nivelul școlilor secundare, să saneze multele neajunsuri, a căror incetare toată opinia publică o așteptat dela el și să coordoneze, adecă să reglementeze prin lege *litteraria institutio*, sub care se înțelege conform terminologiei stilare depe atunci, chestiile școlare. În legile din 1791 bărbații de stat de atunci au depus numai bazele, dar formularea practică și executarea lor au lăsat succesurilor.

Durere, Eötvös, puțin după prezentarea proiectului, s’a îmbolnăvit, astfel proiectul s’a luat dela ordinea de zi. Succesorul lui al doilea, Trefort, la 28 Iunie 1873 a depus primul său proiect de lege. A fost însă nevoie încă de 10 ani, până ce a putut prezintă legea XXX din 1883, între împrejurări maștere și după mai multe modificări și cărpociri la 5 Martie 1883.



## II. Discuția parlamentară a legii XXX din 1883.

La discuția în parlament a proiectului de lege s'a discutat în deosebi, că ce poate fi înțelesul adevărat al dispozițiunii legii din 1791, care zice că precizarea modului regulamentului și ordinei instrucțiunii și învățământului privește bisericile autonome și care poate fi adevăratul sens la aceea, că legea asigură regelui puterea inspecțiunii supreme. Oratorii, în mare parte, au accentuat, că atunci, când guvernul, sub cuvânt de inspecțiune, își asumă drepturi de dispunere aceasta violează drepturile autonome ale bisericilor.

Dintre deputații români singur Alexandru Roman a luat parte la discuție. Obiectionează, că în comisiunea pregătitoare nu s'au învitat și deputații gr. cat. și gr. orientali. Pentru aceasta proiectul de lege „s'a născut fără dureri de naștere; în comisiune și în parlament nu pe ușe, ci prin fereastră a intrat. Se și vede, căci s'a născut cu adevărați dinți de balaur.” Găsește de necesară propunerea limbii și literaturii maghiare în limba maghiară în clasele VII și VIII. Ei la Beiuș au mers și mai departe și din propria inițiativă au introdus acolo dela clasa III în sus limba maghiară cu 31 oare la săptămână, până când limba română numai în 16 oare se învață „pe lângă încreunarea enormă, să nu zic, pe lângă torturarea elevilor,” dar mai mult: istoria și geografia se propune deja începând dela clasa I în ungurește. Aproabă dispozițiunile referitoare la examenul bacalauriat, însă nu și aceea, că certificatele pe lângă textul maghiar nu se dau și în limba institutului ci în latinește. Aceasta e jicuitor și umilitor pentru naționalități. Mare neajuns al proiectului de lege e, că în regiunile locuite de naționalități nu se introduce în școli ca obiect obligator și limba regiunii și că se aplică acolo profesori, cari nu înțeleg aceea limbă. Elevul în clasele inferioare nu înțelege nimic din propunere și din aceasta cauză rămâne în urmă. Dreptul de «*veto*» al comisariilor dela bacalauriat îl privește ca „izvor inepuizabil de frecări veșnice.” Din punctul de vedere al naționalităților n'are obiecțiuni față de limbă, dar vede pericolul în aceea, că confesiunile scoțindu-se din dreptul autonom, vor pierde și dreptul de dispunere asupra școlilor și atunci va veni maghiarizarea forțată. Interesele vitale ale națiunii maghiare și române sunt concrescute. Între Slavia imensă și Germania puternică, ungurul și românul sunt avizați unul la altul: ei sunt prieteni statului nu din

simpatie ci din interes. Statul maghiar va ti puternic numai atunci, când se va îngriji, ca aceasta țară să fie bariera libertății, patria culturii, ca să ridice prin ea însăși și frații, pe cari legea i-a decretat de părți ale corpului maghiar.

Dintre înalții prelați români numai arhiepiscopul-metropolit din Ardeal, Miron Roman a vorbit la proiect. Primește proiectul de lege deși are obiecțiuni cu privire la drepturile legale ale bisericilor autonome și din punctul de vedere al pretențiunilor drepte ale naționalităților din țară. Obiectionează, că biserica de rit grecesc nu s'a învitat la lucrările pregătitoare ale proiectului și protestează în contra acuzei, că școlile din ținutul său (Brașov și Brad) ar lucra în contra intereselor statului.

Legea XXX. din 1883 este baza singura a învățământului secundar nu numai în Ungaria, dar și aci la noi. Proiectul de lege a fost atacat violent nu numai de către sași dar și de către ungurii de religiunea evanghelică, astfel chiar și ministrul președinte a fost nevoit să recunoască în fața camerei magnaților, că legea restringe drepturile autonome de până aci ale protestanților.

Dar credem, că atât lumea protestantă, cât și întreaga maghiarime ar fi mulțumită, dacă ordonanța școlară a dlui Angheliescu ar restringe drepturile autonome ale protestanților și interesele maghiarimei numai în măsură, cum restringea aceasta lege. In sufletul agitat al maghiarimei s'ar reintoarce liniștea și nu s'ar crea, situația, ca aceea zugrăvită cu ocazia desbaterei proiectului, de deputatul Carol Wolf, care a zis, că „naționalitățile se simțesc în temniță, doresc un mântuitor și își întorc privirile către factori afară de granițele țării”.

Din ordonanța dlui Angheliescu, punctul, care conține jicnirea cea mai mare, este cel, care dispune, că în toate școlile minoritare se va propune limba româna în toate clasele în românește; asemenea se va propune în românește în anumite clase istoria, geografia și constituția României. Conform §. 7 din legea XXX. din 1883 „confesiunile vor hotări ineseși limba de propunere a școlilor susținute de ele și întrucât aceasta nu e limba maghiară, sunt obligate a se îngriji și de propunerea a limbii și literaturii maghiare ca obiect ordinar în atâtea ore, câte sunt suficiente, ca să fie posibilă însușirea cuvenită a limbii... In școlile secundare nemaghiare în clasele VII. și VIII. se va învăța limba și literatura maghiară în limba ungurească și din aceste obiecte se va da și examen de bacaluriat în aceeași limbă. In



toate legile maghiare nu se găsește un articol, care ar pretinde mai mult dela școlile secundare nemaghiare, decât cele ce am citat mai sus. Ordonanța din chestie constituie, pe baza dreptului celui mai tare, o cassare și nimicire a dreptului asigurat confesiunilor, de a putea hotări înseși limba de propunere a școlilor lor secundare. Aceasta influențează foarte retrograd nivelul general al învățământului, fiindcă elevii, cari stau înaintea examenului de absolvire, vor pune toată truda lor în aceea, să învețe cât mai mult aceste obiecte, neglijând celelalte. Din cauza necunoașterii limbii, profesorii vor fi nevoiți a progresa foarte încet, astfel elevii nu vor câștiga cunoștințe în materii, ca colegii lor români. Centrul și osia învățământului secundar era pân' acum limba și literatura națională. Acum se va pune pond pe obiectele propuse în românește: toată atenția și truda elevilor se va adresa în aceasta direcție și vor eși din școală cu cunoștințe foarte slabe din istoria și literatura neamului lor. Aceasta va fi începutul unei proceduri de desnaționalizare, care o presupunem cu îngrijire și suflet neliniștit și putem să repetăm cu drept cuvânt țipetele d-lui Alexandru Roman: „confesiunile scoțându-se din dreptul autonomie, vor pierde și dreptul de dispunere asupra școlilor lor și atunci va veni romanizarea forțată.” Repetăm dorința mitropolitului Miron Roman: „să se iee în considerare cuvenită chestia limbii de propunere a școlilor” – dorință care s'a pronunțat atunci, când guvernul maghiar a voit să introducă în școlile minoritari-numai propunerea ca studiu a limbii și literaturii maghiare și numai în clasele VII și VIII.

Altă jicnire considerabilă este dispozițiunea referitoare la examenele de absolvire, când se enunță, că „președinții comisiunilor se vor numi totdeauna de minister”, că „examenele se vor ține în românește din obiectele propuse în românește” și că „certIFICATELE sunt numai atunci valabile, dacă se vor semna de președintele comisiunii, se vor viza de inspectorul regional și i-se va aplica sigilul statului”.

Examenele de absolvire, conform sistemului nou, corespund în general examenelor de bacalaureat de odinioară, totuși cu o deosebire esențială, întrucât conform sistemului vechiu certificatele de bacalaureat au dat calificăție pentru științele universitare pe când elevul în posesia certificatului de absolvire, trebuie să dea încă un examen de aptitudine, înainte de a fi înscris la universități. Deosebirea cealaltă e, că conform sistemului nou

se va da un examen de absolvire și după clasa IV, care califică însă numai pentru promovarea în clasele superioare a școlilor medii.

Conform § 7 din legea XXX-1883, bacalaureatul se va da în școlile profesionale numai din limba și literatura maghiară în limba maghiară, conform ordonanței d-lui Angheliescu se va da examenul în limba română și din istoria, geografia și constituția României.

Conform § 23 al legii maghiare la examenele de bacalaureat ale școlilor secundare profesionale prezidează un delegat al confesiunii respective și ministrul instrucțiunii publice trimite numai un comisar regal, pe care însă nu-l privește nici un drept de dispunere, nu semnează certificatul, ci numai procesul-verbal dresat la examenul verbal. Activitatea lui constă numai din atât, că controlează lucrările în scris și actele examenului, poate face propuneri referitor la clasificare, e prezent la examenul oral, poate adresa întrebări la elevi, ia parte la consultarea asupra examenelor în scris și verbale și despre procedura și experimentele sale face raport ministrului. Dacă are oarecari observații față de procedura comisiei examinătoare, dacă ar găsi, că legea nu s'a respectat întru toate, despre observațiile sale dresază un proces-verbal, când apoi eliberarea certificatelor, până la rezolvirea definitivă a chestiei, se suspendează.

Conform § 7 din regulamentul maghiar al examenelor de bacalaureat, în școlile secundare nemaghiare lucrările în scris se vor face în limba școlii. Aceste lucrări în ordonanța Angheliescu ocupă locul, care-l avea în școlile maghiare lucrarea maghiară (deci disertația), conform legii XXX-1883 însă lucrarea maghiară în școlile nemaghiare era o *simpliciter traductio* din ungurește în limba școlii și numai *eventual* o „lucrare liberă”, la care se ținea cont îndeosebi de însușirea cunoștințelor gramaticale. Prin interpretarea textuală a ordonanței noi, la sfârșitul anului școlar trecut președinții delegați ai guvernului în multe locuri nu au admis la examenele de absolvire (la cele cari s'au dat la clasa IV, fiindcă examene de absolvire din clasa VIII nu erau încă) că elevii să facă lucrare în scris ungurește, ci au pretins o lucrare nemțească (!) Sic! În școli maghiare, copiii maghiari în nemțește!

O jicnire considerabilă constituie pe seama școlilor minoritare, care atinge adânc întreaga maghiarimea, dispozițiunea

conform căreia nu se pot primi în școli elevi de altă confesiune. Excepțiune se face numai acolo, unde nu este școală de stat. Interzicerea primirii elevilor de altă limbă și religie violează libertatea învățământului, asigurată prin legile maghiare și înțează relativitatea între confesiuni. (§ 4 din legea XX-1848.) La o astfel de dispozițiune nu se găsește nici o bază juridică în legile existente, din contra § 4 din legea susamintită îngăduie expressis verbis cercetarea reciprocă a oricărei școli confesionale. Dispozițiunea aceasta e retrogradă, fiindcă în timpurile avansate de astăzi nu se poate atinge dreptul părinților de a trimite copiii lor în școala, unde vreau.

Cu aceasta e în legătură punctul celălalt al ordonanței, care interzice primirea elevilor particulari. Dispozițiunea aceasta stă direct față în față cu § 15 din legea XXX-1883, care dădea drept elevilor, cari au învățat pe cale privată sau în instituțiuni particulare și doreau a câștiga certificat dela o școală cu drept de publicitate, să se prezinte spre depunerea examenului la oricare școală publică, fie ea de stat, confesională sau comunală.

Dispozițiunea aceasta vine de acolo, că d-l ministru, care a dat ordonanța aceasta, precum și consilierii lui, nu cunosc situația școlară a Ardealului, școlile confesionale, cu secolii întregi mai vechi ca cele de stat, cari răspândeau deja atunci darurile culturii, când ideea școlilor de stat încă nici în gând nu s'a născut. Dispozițiunile aceste două din urmă au umilit la rangul al doilea școlile confesionale, tăiând izvorul de alimentare al numărului elevilor lor. Și în primul rând conțin o contradicere logică considerabilă. Fiindcă ce rațiune e în aceea, că școala confesională are drept a primi ca școală de publicitate elevi ordinari, însă nu elevi particulari; are drept a elibera certificate valabile elevilor ordinari, însă nu și celor particulari. A înțelege aceasta cu mintea sănătoasă, e imposibil.

Ordonanța interzice sever coeducația în toate școlile de stat și confesionale. Chestia aceasta n'are trecut lung. Ministru de instrucție publică maghiar, Jankovich, în decursul războiului a organizat școlile secundare de fete, tot atunci eliberând un proiect de ordonanță care a fost trimis autorităților bisericești spre opinie. În ordonanța aceasta s'a proiectat – mai ales din puncte de vedere financiare – interzicerea coeducației, bisericile însă au protestat, astfel chestia a rămas nerezolvită. Ordonanța d-lui Angheliescu nu încearcă motivarea interzicerii

coeducației. Chestia constituie în tot cazul încă obiect de discuție, dar nu se află încă în stadiul, în care ori pro, ori contra s'ar putea lua o atitudine. Trebuie să remarcăm însă urmările triste și dureroase ale acestei dispozițiuni, fiindcă acelea însemnează, că părinții mai săraci, aparținători minorității etnice, vor pierde dreptul lor natural de a trimite copiii în institutele proprii lor confesiuni, unde ar putea fi educați mai bine în spirit religios-moral. Așa știm, că în aceste teritorii cu totul numai două școli de fete sunt, cu limba de propunere maghiară: Institutul Marianum și liceul de fete al reformatilor, ambele în Cluj, cel din urmă de prezent fără drept de publicitate. Deci fetele ungarilor numai în aceste două școli pot să meargă.

Punctul 11 al dispozițiunilor speciale prevede, că școlile confesionale „în chestiile de descentralizare înșirate în ordonanță” se vor adresa inspectoratelor regionale. § 48 din legea XXX. 1883 prescrie lămurit, că pe baza dreptului de inspecțiune a statului, ministrul de resort va lua contact cu școlile, cari nu stau direct sub conducerea d-sale – cum sunt și școlile secundare confesionale – „totdeauna numai prin mijlocirea autorităților superioare bisericești, și numai peste aceste poate cere date, rapoarte, tablouri și comunicări. Pe baza acestei legi a dat ministrul instrucțiunii publice maghiar pe seama comisarilor ministeriali, delegați pentru inspectarea școlilor confesionale ordonanța No, 4316 din 1892, în care punctul I. accentuiază hotărît, că *comisarii ministeriali trebuie să știe, că în școlile confesionale n'au drept de dispunere și de a da ordine* și că delegațiunea lor se mărginește numai la o anumită școală, la o anumită chestie sau la un scop pronunțat în autorizația de delegație.

Școlile confesionale autonome în trecut nici când și în nici o chestie n'au stat în contact direct cu inspectoratele regionale; toate avizele, apelurile, comunicările se dădeau indirect, prin autoritățile superioare bisericești. Pe seama confesiunilor protestante aceasta era un drept tradițional, care s'a desvoltat în urma luptelor istorice, duse secolii dearândul.

Punctul 2 al dispozițiunilor generale prevede, că regulamentul școlilor se va înainta la minister, spre a se controla, în ce măsură s'a introdus în ele dispozițiunile regulamentului școalelor de stat Acest punct – cu simț de drept foarte nimerit! – se referă la colecția de ordonanțe așa zisă Pirchala, volumul I. (greșit II.) capitoliu 163–165, în cari este vorbă de

regulamentul școlilor secundare ale confesiunilor autonome. Capitoliile colecției amintite se bazează pe § 38 din legea XXX-1883, conform căreia regulamentul școlilor secundare confesionale, atât referitor la elevi, cât și la profesori se stabilește de către autoritățile superioare bisericești, deci ele pot *reglementa deosebit de regulamentul ministerului, puteau stabili regulament special*, deosebit erau numai obligați a-l înainta ministerului spre luare la cunoștință.

Dar dispozițiunea bazată pe un simț adevărat de drept, se nimicește de punctul 14 din dispozițiunile speciale, care enunță, că „toți elevii școlilor secundare sunt supuși regulamentului dat de minister, sunt obligați a purta chipiu-uniform, numere pe braț și legitimație de control.”

Iată, secevrarea drepturilor autonome, obținute prin lupte de secol!

Punctul 8 din dispozițiunile speciale prevede cunoașterea obligatorie a limbii române de către toți profesorii școalelor confesionale, oricare să fie specialitatea lor și se referă la § 64 din legea XXX-1883 (greșit § 65); prevede apoi, că profesorii obiectelor așa zise naționale dela luna Septembrie 1924 nu pot fi decât cei, cari dau un examen din aceste obiecte între 15 August și 1 Septembrie 1924. Ceilalți profesori fără considerare la specialitatea lor vor da tot atunci un examen din limba și literatura română. Nu evem nici o observație, că se pretinde dela profesorii secundari cunoștința limbii statului. Dar a se referi la legea 1883, nu e tocmai la loc. Nu e la loc pentru aceea, fiindcă § 70 din aceasta lege a autorizat pe ministrul instrucțiunii publice, ca în decurs de 10 ani dela promulgarea lezei, să dea permisiune pentru ținerea examenelor de capacitate sau în total, sau din câteva obiecte, în altă limbă, decât cea maghiară. În Ungaria legea aceasta a organizat mai întâi pe toată linia, calificarea profesorilor secundari. Legea pe profesorii, care funcționau deja în timpul, când s'a promulgat legea, nu i-a obligat la examen de capacitate, ci i-a scutit. Pe acești profesori ministrul instrucțiunii publice i-a calificat pe fiecare deosebit prin ordonanță specială pentru anumite obiecte, deși erau numai în posesia cvalificației reglementate de către biserici. O procedură asemănătoare ar fi cu cale și față de profesorii, cari funcționează de prezent la școlile cu drept de publicitate, cu atât mai mult, că în prezent e vorbă de profesori, cari posed diplome în regulă

și primite după ce au prestat examenele prevăzute de legi, și pe cari a-i obliga acum gârboviți la umeri și cu plete cărunte, să facă examene, cu drept cuvânt zis, nu e la loc.

Ordonanța are puncte, în contra cărora nu putem avea nici o obiecțiune. Așa e punctul, care prevede, că orariul școlilor de stat, cu modificările necesare, e obligator și la școlile profesionale, deși legea maghiară din 1883 a obligat la aceste numai școlile, cari aveau ajutor de stat. Astfel e și punctul ordonanței, care prevede, că școală profesională nu poate funcționa fără autorizația ministerului, mai departe, că profesorii trebuie să aibă diploma prevăzută, că trebuie să fie cetățeni roi mâni, cari au prestat jurământul de fidelitate și că în școlile profesionale se pot folosi numai cărți aprobate de minister.

Iată deci comentarea ordonanței, devenită vestită. Cel care așează față 'n față dispozițiunile ordonanței și legile maghiare declarate de decretul I al Consiliului Dirigent de valabile în teritoriile anexate, își poate construi ușor o icoană despre simțul de respect față de legi al ministerului instrucțiunii publice, despre politica școlară care ne apasă din zi în zi mai greu și a cărei scop va fi desigur, că școlile maghiare să slăbească pe cât se poate de repede, să se înpuțineze numărul elevilor și să se închidă porțile școlii, spre gloria României.

---

## Cum era șovinismul maghiar?

D-l Dr. Carol *Wolf*, un fruntaș al sașilor, care de altfel a fost și membrul Camerei magnaților din Ungaria, în ziarul *Siebenbürger Deutchies Tageblatt* publică ca foieleton reminiscențe din viața sa publică.

Nu omite a biciui cu critică aspră șovinismul și intoleranța maghiară, acolo unde crede a o găsi, dar cu obiectivitate demnă constată, în legătură cu o călătorie, făcută la 1888 în Banat, că „în Panciova erau scrise firmele parte nemțește, parte sârbește.” „Școala și administrația comunală erau în Biserica albă, germane, dar mai mult (sic!), chiar cererile și documentele la cărțile funduare și la *Tribunal* se prezintau în limba germană.” „Școala primară și administrația comunală e și aci (Vârșet) germană.”

Călătorind în jurul Jimboliei, constată următoarele:

„Heufeld, mai înainte comună franceză, de prezent germană...” „Comuna Sankthubert deasemenea mai înainte franceză, de prezent germană...” „...În comunele Seultour și Charleviile din jur, cari erau franțuzești, acum însă *germanizate*.”

A aflat aceste toate d-l Dr. Wolf cu 21 ani după restabilirea vieții constituționale în Ungaria, când – lăsând la o parte dominația de clasă a Ungariei dinainte de 1848 – s'a pornit afirmativa campanie de maghiarizare în contra naționalităților.

Iată deci, cât de șovinist și intolerant era ungurul, când s'au putut germaniza și francezii, nemai vorbind despre școală, cartea funduară, tribunal și administrația comunală germană.

Iar astăzi?

La aceasta de fapt nu mai e nevoie de vre-un comentariu!

---

# P O L E M I I

---

## Politica minorităților.

*Patria*, ziarul din Cluj al partidului național român, în numărul din 20 Februar în articol de fond dă sfaturi partidelor politice minoritare cu privire la aceea, să-și cumpănească bine și matur atitudinea lor. Firul ideilor din articolul destul de obiectiv e următorul:

„Se știe, că pactul dela Ciucea între partidul averescan și partidul maghiar s'a făcut înainte de sciziunea în două a partidului popularului. Cetitorii s'au putut convinge de realitatea acestui pact prin faptul că de atunci presa maghiară tratează cu deosebită bunăvoință și chiar exagerare importanța partidului de sub șefia dlui Averescu. Se pare că nici chiar sciziunea întâmplată în partidul popularului nu a schimbat atitudinea partidului maghiar în orientările sale politice.

Noi am declarat dela început că nu avem nimic de zis față de colaborările dintre partidele minoritare cu partidele românești, deși, în ce ne privește, nu am solicitat aceasta colaborare pentru noi. Pentru partidul național problema minorităților – cum am mai declarat la acest loc – nu e problemă de colaborări sau învrăjbiți între partidele politice, ci este o problemă de Stat, care vom rezolva-o în baza hotărârilor dela Alba-Iulia, indiferent de simpatia sau antipatia partidelor politice minoritare.

Dar asupra unui adevăr trebuie să ne oprim, în legătură cu pactul averescano-maghiar dela Ciucea.

Toate minoritățile noastre etnice ar trebui să se fi convins până acum, că asigurarea drepturilor lor nu poate veni dela partidele oligarhice cărora nu le convine să înstăpânească

În țară un regim eu adevărat legal, constituțional și democratic. Sub un regim dictatorial, cum a început sub guvernul Averescu, și s'a accentuat până la cea mai crasă sfidare sub liberali, nici o libertate cetățenească nu poate fi asigurată în executarea ei, oricât ar fi cuprinsă în lege.

Așa că pactul dela Ciucea ar putea să ne dea serios gândit asupra dorinței sincere a partidului maghiar de a contribui real la consolidarea noului Stat.

Nu aruncăm nici o bănuială, dar nu e totuși o apariție curioasă că partidele maghiare „pactează” tocmai cu acele partide politice dela noi, cari s'au adevărit neputincioase pentru consolidarea României?”

Toate acestea le spunem nu în dorința de-a atrage spre noi colaborările partidelor minoritare, ci pentru a le atrage atențiunea asupra datoriei lor de a contribui real la așezarea constituțională și democratică a țării.”

Nu ne îndoim nici un moment în sinceritatea articolului din *Patria*. Îi credem, că găsește de antidemocratic partidul lui Averescu și prin urmare ne previne să nu lărgim prea adânc prietenia cu generalul. Și noi ne aducem aminte de unele-altele din timpurile trecute, și noi am simțit eforturile antidemocratice ale guvernării.

Insă sfaturile aceste ar avea rezultate practice numai atunci, dacă ni s ar și arăta nouă, orfa-

nilor rătăcitori, calea adevărată. Am înțeles: cu Averescu no e voe să colaborăm. E bine! Dar cu cine avem voe?

Dacă rămânem singuri numele, nostru e: iredentă subversivă, ce orbecă în întunec sau in cazul cel mai bun: visători naivi. Cine ține cu liberali e: renegat. Marghiloman – e trădător de patrie. Partidul țărănesc: maffia elementelor destructive.

Partidul Național – aceasta o accentuezi *Patria* – nu se ofere pe sine. Ceeace este și de înțeles. Trebuie să presupunem, ca aceia, cari își reamintesc mizeriile vremurilor averescane, nu au uitat cu totul nici activitatea „binecuvântată” a Consiliul Dirigent. Ne am împiedeca deci iarăși de măsurile preventive ale *Patriei*, dacă ne-am adresa partidului național român. Am ajuge desigur în uliță oarbă, dacă ne-am folosi de trecut ca de normativ pentru viitor. Chiar pentru aceasta singura noastră speranță ar putea fi, dacă partidul național tocmai așa, cum partidul poporului, a tras învățătură din trecut. Partidul poporului a intins mâna de prieten și noi am strâns aceasta mână. In aceasta strângere de mână a fost și împăcuire și speranță. Și nu poate crede serios partidul național, ca n'am găsi cuvenitul răspuns mulțumitor și la apelul lui prietinesc. Precum suntem gata a colabora cu orice partid în interesul consolidării patriei comune, dar dorim dela fiecare partid să-și schimbe mult politica față de minorități – dacă ajuge la putere.

---

Director și redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.

Secretar de redacție: Ioan Botos. – Tipărit: Husvéth și Hoffer, Lugoj.